



## بررسی سیاست جنایی مبارزه با قاچاق کالا در ایران

صبا افراز\* دانشجوی کارشناسی ارشد، گرایش حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشگاه شیراز، شیراز، ایران.

### چکیده:

اگر واردات و صادرات کالایی منع قانونی داشته باشد یا بدون رعایت شرایط قانونی خرید و فروش انجام شود آن کالا قاچاق محسوب می‌شود. بارزترین قاچاق‌ها در کشور، قاچاق کالا است که موجب تورم اقتصادی می‌شود. این قاچاق کالا می‌تواند بر ابعاد مختلف جامعه، اقتصادی، سیاسی، اجتماعی، فرهنگی تأثیرگذار باشد. قانون مبارزه با قاچاق کالا مصوب ۱۳۹۲/۱۰/۰۳ با آخرین اصلاحات تا تاریخ ۱۴۰۰/۱۱/۱۰ است.

هدف این پژوهش بررسی سیاست جنایی قاچاق کالا در ایران که سیاست جنایی بر آن است که با همراهی دولت، اقدامات پیشگیرانه و مشارکت جامعه مدنی با این پدیده مبارزه کند. نحوه گردآوری اطلاعات و داده‌ها، توصیفی و اسنادی است و همچنین جهت جمع‌آوری اطلاعات موردنیاز برای تدوین و پیشینه تحقیق و مبانی نظری و تعاریف و مفاهیم از روش کتابخانه‌ای استفاده شده است.

**کلیدواژه‌ها:** سیاست جنایی، قاچاق کالا، ایران

## مقدمه:

نقش سیاست جنایی، سیاست جزایی یا سیاست کیفری در ایران از دهه دوم قرن چهاردهم شمسی توسط اساتید بزرگ حقوق جزا و جرم شناسی شروع شده ولی به طور کلی از اوایل دهه ۱۳۷۰ شمسی با ترجمه و تألیف چند مقاله و کتاب وارد حقوق ایران شد. (لازرز، ۱۳۸۲).

واژه «سیاست جنایی» که از مباحث ارزشمند حقوق جزا است که در اواخر قرن هجدهم توسط فویر باخ آلمانی در کتاب حقوق کیفری در سال ۱۸۰۳ میلادی منتشر گردید. مجموعه روش‌های سرکوبگرانه‌ای که دولت به وسیله آن در مقابل جرم واکنش نشان می‌دهد. مارک آنسل بنیان‌گذار «مکتب دفاع اجتماعی نوین» سیاست جنایی را «واکنش سازمان‌یافته و سنجیده جامعه، علیه فعالیت‌های مجرمانه، منحرفانه یا ضداجتماعی» تعریف می‌کند. (گودرزی، ۱۳۸۵). به طور خلاصه سیاست جنایی سیاست اقتصادی، سیاست خارجی و ... معرف ماهیت گروه در قدرت است و البته به جنبه‌های نظری و عملی کنترل اجتماعی در عرصه جرم می‌پردازد. سیاست جنایی وجوه متفاوتی از جمله چیستی و چرایی جرم، روش‌های پیشگیرانه از جرائم و کاهش مجازات‌ها، رسیدگی به اتهامات و آیین دادرسی و ویژگی‌های رسیدگی کنند و اینکه از چه اعمال یا رفتاری باید سلب عنوان مجرمانه شود (جرم‌زدایی) یا چه اعمال و رفتارهایی باید عنوان مجرمانه به خود بگیرد (جرم انگاری) را شامل می‌شود. (شمعی، ۱۳۹۱).

سیاست جنایی از نظر مفهومی به دو دسته تقسیم بندی می‌شود:

مفهوم مضیق: مضیق در معنای همان سیاست جزایی است، سیاست جنایی در معنا همان سیاست کیفری است. برخورد نهاده‌های دولتی با مجرمین و روش برخورد آن‌هاست. ابتدائی‌ترین کاربردهای سیاست جنایی از نظر معنایی معادل حقوق کیفری است که بر پایه جرم، مجازات و قانون استوار شده است.

مفهوم موسع: به اقدامات جزایی بسنده نمی‌کند بلکه تدابیر فرهنگی، اجتماعی، اقتصادی و ... را در بردارد.

فون لیست<sup>۱</sup> در سال ۱۸۸۹ در کتاب حقوق کیفری آلمان، سیاست جنایی را «مجموعه منظم اصولی که دولت و جامعه به وسیله آن‌ها مبارزه علیه بزه را سازمان می‌بخشد.» تعریف می‌کند. همچنان که می‌بینیم در این تعریف در کنار دولت، جامعه نیز مسئول سازمان‌دهی و اعمال سیاست جنایی در نظر گرفته شده است و از نظر خانم دلماس مارتی استاد فرانسوی «سیاست جنایی شامل مجموعه روش‌هایی می‌شود که هیأت اجتماع با توسل به آن‌ها پاسخ‌ها را به پدیده مجرمانه سازمان می‌بخشد.» که عبارت «هیأت اجتماع» علاوه بر نهادهای مختلف دولتی، جامعه مدنی را نیز در سازمان‌دهی مقابله با پدیده مجرمانه سهیم می‌گرداند.

سیاست جنایی کنونی، جهت دستیابی به اهداف خود به ابزار و وسایل کارآمدی نیاز دارد که می‌توان آن را به شش قسم تقسیم نمود: سیاست جنایی تقنینی، قضایی، اجرایی، پیشگیرانه، مشارکتی، علمی

سیاست جنایی تقنینی با استفاده از ابزار قوانین که شامل قانون اساسی، قوانین جزایی و آیین دادرسی کیفری است. ضمانت اجرا قانون دارد. اصول کلی حاکم بر نظام کیفری جامعه را در بردارد. به عبارتی دیگر برای پاسداری از ارزش‌های برتر جامعه از جرم انگاری به عنوان آخرین حربه استفاده می‌کند. استفاده از روش‌های غیر کیفری مانند ضمانت اجرای حقوق اداری و حقوق مدنی برای صیانت از ارزش‌های پایین به کار می‌رود.

سیاست جنایی قضایی: سیاست جنایی که با برداشت، تفسیر و عمل قضات است و با استفاده از ابزارهای قضایی که مقام‌های قضایی در اختیار دارند می‌توانند از آن‌ها برای اصلاح بزه‌کار استفاده کنند. مانند مجازات‌های جایگزین حبس یا نظام نیمه آزادی و غیره. این سیاست توسط قانون تعیین نمی‌شود و رویه آن این است که به صورت عام و کلی از سوی مقامات قضایی به مرور زمان شکل می‌گیرد.

<sup>1</sup> Franz Von Liszt



گیرد. تفسیر قانون و مقررات حقوق جزا در زمان و مکان متغیر است و عملکرد متفاوت دادگاه و اجرای توافقی قوانین به وسیله قضات است. آراء وحدت در ایران حکم تلقی می شوند. اصل ۱۶۱ قانون اساسی که فلسفه تشکیل دیوان عالی کشور را « نظارت بر اجرای صحیح قوانین در محاکم و ایجاد وحدت رویه قضایی ...» می داند.

سیاست جنایی اجرایی: وضع قاعده حقوقی و تکالیف از سوی هیئت حاکمه در صلاحیت مجلس است و قوه مجریه صلاحیت وضع قانون را ندارد. البته در مواردی استثنایی در هیئت قانونگذار ظاهر می شود و به وضع مقررات و نه قانون می پردازد. قوه مجریه طبق قانون اساسی جواز وضع مقررات را دارد. (شمعی، ۱۳۹۱).

سیاست جنایی پیشگیرانه: هر نوع سیاست جنایی که به وسیله آن بتوان امکان وقوع جرم را منتفی ساخته یا روشی که با ایجاد مانع موجب کاهش یا محدودیت یا مهار جرم شود. (مسگرانی، ۱۳۷۹). به غیر از اقدامات جزایی و مجازات برای متجاوزین، استفاده از اقدامات ارشادی و بازدارنده می تواند زمینه پیشگیری از جرم را فراهم آورد.

سیاست جنایی مشارکتی: بیشتر به حضور مردم در بخش های اجرایی و قضایی مربوط است. با رسانه های جمعی، انجمن ها، شهروندان همکاری دارد. این مشارکت باعث پایین آمدن هزینه های دولت و کشف جرم و اجرای آن توسط بسیج پیشگیرانه مردم است.

سیاست جنایی علمی: بایشرفت شدید علم بر تمام جوانب زندگی، سیاست جنایی نیز آکادمیک و علمی می شود. مارک آنسل از جمله کسانی است که بر یافته های جرم شناسی معتقد به سیاست جنایی علمی و آکادمیک است و بهره گیری از آن را موجب پویایی می داند. البته کارایی و علمی بودن سیاست جنایی جرم شناسانه با روش ها و اصول قابل اعتماد انجام می پذیرد. (فرجی ها، ۱۳۸۲).

با تحولات صورت گرفته در حقوق سیاست جنایی در قانون اساسی دارای ۴ رکن مهم و اساسی است: اصل آزادی افراد در همه ابعاد، اصل برابری و تساوی افراد در تمام امور، اصل قانونی بودن اقدامات جرم، اصل حاکمیت جامعه مدنی. سیاست جنایی در سطح جامعه باید بتواند به اصلاح مشکلات جامعه، از بین بردن بزه کاری، عدم تبعیضات قانونی و بی عدالتی، درمان بزه کاری کمک کند. سیاست جنایی برای آن که بتواند تدابیر و سیاست های خود را در جامعه به اجرا بگذارد باید با سازمان ها، نهادها، ارگان ها بسیار، ارتباط تنگاتنگ داشته باشد.

### قاچاق کالا (کالای غیرقانونی):

قاچاق کالا به دو صورت داخلی و خارجی است. در قاچاق داخلی، کالا از جایی به جای دیگر در داخل کشور به صورت غیرقانونی جابجا می شود و در قاچاق خارجی نیز انتقال کالا از کشور به کشور دیگری صورت می گیرد .

در قاچاق کالا، نقل و انتقال کالا برخلاف قوانینی که در قانون وضع شده است، صورت می گیرد. به عنوان مثال ممکن است محدودیتی در انتقال کالا وجود نداشته باشد اما واردات کالای مجاز بدون پرداخت عوارض گمرکی صورت گیرد.

کالایی است که به طور غیرقانونی و عدم رعایت قوانین و مقررات کشور وارد یا صادر شود. این کالاها ممکن است از منابع طبیعی مانند جانوران و گیاهان یا با نقض حقوق مالکیت معنوی مانند برندهای تجاری تقلبی تولید و عرضه شوند. مواد مخدر، سلاح ها، محصولات دارویی قاچاق، تجهیزات الکترونیکی قاچاق و سایر کالاهایی که قانوناً ممنوع است، به عنوان کالای قاچاق شناخته می شوند. تجارت کالای قاچاق به علت عواقب اقتصادی، اجتماعی و امنیتی تبعاتی را به دنبال دارد. این کالاها معمولاً از کانال های غیرقانونی و مخفیانه وارد یا صادر خواهند شد و از پرداخت مالیات، کنترل کیفیت و استانداردها مبرا هستند. همچنین، کالای قاچاق می تواند به ایجاد رقابت نامناسب در بازارهای محلی، تخریب صنایع داخلی، آسیب به محیط زیست و حمایت از فعالیت های غیرقانونی مرتبط با جرم سازد.

## تاریخچه قاچاق کالا و ارز در ایران

قاچاق کالا در ایران از زمانی آغاز شد که مرز بین حکومت‌ها مشخص گردید. حکومت‌ها سعی می‌کردند تا با انحصار نظارت بر ورود و خروج کالا و تعیین تعرفه و مالیات از آن‌ها بر دیگری سبقت بگیرند.

در ابتدا از دوران صفویه، بعد قاجاریه که در این دوران قوانین متعددی را هم تصویب نمودند ولی افزایش قاچاق کالا را به همراه داشت. در ۲۲ اسفندماه ۱۳۰۶ اولین قانون رسمی قاچاق کالا در کشور تصویب شد. در سال ۱۳۰۷ اصلاحات آن برای مجازات مرتکبین قاچاق کالا افزایش یافت. ۱۳ آبان ماه ۱۳۰۹ «حق السهم کاشفین اجناس قاچاق» تعیین و تصویب گردید. سال ۱۳۱۱ قانونی به نام «قانون راجع به جلوگیری از اجناس ممنوع الورد» تصویب و بالاخره در ۲۹ اسفندماه ۱۳۱۲ قانون مجازات مرتکبین قاچاق در کشور تصویب و قوانین قبلی ابطال شد. در سال ۱۳۹۲ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز و آخرین اصلاحات آن نیز ۱۴۰۱/۸/۱۰ انجام گردید. این قانون ۷۷ ماده با تبصره‌های گوناگون دارد.

ستاد مرکزی مبارزه با قاچاق کالا و ارز در قانون بیان می‌کند: هدف اصلی ستادسیاستگذاری، برنامه‌ریزی و هماهنگی در امور مبارزه، پیشگیری و اجرای دستورات و آیین‌نامه‌های مختلف است. اعضای این ستاد متشکل از مدیران دولت مانند وزیر دادگستری، اطلاعات، اقتصاد و دارایی، امور خارجه و رئیس ستاد نیروهای مسلح و بازرسی کل کشور هستند؛ بنابراین این ستاد تعداد زیادی از مقامات و مسئولین را در خود جای می‌دهد که آنها می‌توانند در این حوزه نقش بسزایی داشته باشند.

حتی نماینده تام‌الاختیار رئیس قوه قضاییه و معاون پیشگیری دستگاه قضا در ستاد پیش‌بینی شده که این امر نشان می‌دهد ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز با پتانسیل و قدرت بالایی تشکیل شده است.

در این زمینه پژوهش‌هایی انجام گرفته است که به اختصار تشریح می‌کنیم:

پور قهرمانی (۱۴۰۱)، در مقاله خود با عنوان مبانی فقهی و حقوقی جرم انگاری کالا و ارز در ایران بیان می‌کند که با توجه به منابع فقهی می‌توان به جرم انگاری قاچاق کالا روی آورد. ضابطه‌ی تعزیر، رفتارهای فاقد حد شرعی را مستوجب تعزیر می‌داند. پس می‌توان گفت قاچاق، یک کار حرام و غیرشرعی است و مرتکب مجرم و مستحق تعزیر است.

صالحی (۱۴۰۰)، پژوهش خود را با عنوان تحلیل جرائم قاچاق کالا و ارز انجام داده است و به این نتایج رسیده است که یکی از مهم‌ترین و بارزترین مسائلی که در اقتصاد جامعه گسترش پیدا کرده و توانسته بر سرمایه‌گذاری، اشتغال، درآمد و ... اثرات مخرب خود را داشته باشد پدیده قاچاق کالا است که باید با آن مبارزه کرد. قاچاق کالا یکی از بهترین راه‌های دادوستد است که زمان شکل‌گیری آن به زمان ایجاد مرزها و قوانین اقتصادی حاکم بر منطقه مرزی بازمی‌گردد. این روش توانسته است زیان‌های اقتصادی بسیاری برای کشور و شهرهای مرزی داشته باشد.

قاسمی و نصر (۱۴۰۰)، یافته‌ی خود را با عنوان آسیب‌شناسی سیاست جنایی ایران در قبال قاچاق کالا و ارز با تأکید بر قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲ انجام داده‌اند. به علت گستردگی حجم قاچاق کالا در ایران تاکنون، سیاست‌گذاران جنایی نتوانسته‌اند رویکرد مناسبی برای آن اتخاذ کنند. لذا برای رفع این مورد قوه مجریه و مقننه به تصویب و اصلاحات گسترده‌ای دست‌زده‌اند.

رضا قلی زاده و حمید زاده (۱۳۹۹)، قاچاق کالا و اشتغال در ایران در طی سال‌های ۹۶-۱۳۵۷ را مورد بررسی قرار داده‌اند و به این نتیجه رسیده‌اند که قاچاق کالا در طی این سال‌ها روند افزایشی داشته است. تأثیر منفی برای اشتغال افراد در جامعه را تسریع نموده است همچنین ضربه مهلکی بر اقتصاد و تولیدات داخلی وارد کرده است.

فرجی راد و همکاران (۱۳۹۷) حاکی از آن است که نارسائی‌های سازمانی و قانونی شامل نظارت ضعیف سازمان‌های مسئول در ارتباط با قاچاق کالا، عدم همکاری و هماهنگی سازمان‌های مسئول باهم در ضمانت اجرایی قانون و خلأهای قانونی، ازجمله نارسایی‌های این حوزه است.

ابراهیمی، شهرام (۱۳۹۵)، پژوهش خود را با عنوان پیشگیری در قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲: چرایی، چیستی و چگونگی انجام داده است، دولت از یک‌سو، نهادهای نظارتی مستقل نیز شرایط را فراهم نماید تا رسانه‌های متخصص که در حوزه‌های اقتصادی فعالیت چشمگیری دارند، بتوانند با دسترسی به آمار و داده‌های واردات و صادرات و غیره از قاچاق کالا پیشگیری کنند. قابل توجه است که با اصلاح قانون، نظام قیمت‌گذاری، افزایش کیفیت تولیدات داخلی به توان از قاچاق کالا پیشگیری کرد.

بیابانی (۱۳۹۰)، در پژوهش خود با عنوان قاچاق کالا، ابعاد آشکار و پنهان آن به این نتایجی دست پیدا می‌کند که قاچاق کالا نبرد بی‌صدایی است که علیه اقتصاد کشور نشانه رفته است. اقتصاد غیررسمی که ثبت نمی‌شود. از یک‌طرف درآمدهای گمرکی کاهش می‌یابد، هزینه‌های زیاد دولت برای مقابله با قاچاق کالا افزایش می‌یابد. می‌توان گفت تا زمانی که سیاست‌های بازرگانی محدودکننده باشد قیمت اجناس خارجی در داخل کشور رو به افزایش است، رفاه مردم کاهش می‌یابد، تمایل جامعه به تولیدات خارجی بالا می‌رود و این عامل باعث تفاوت قیمت و سودآوری کالا می‌شود همین عامل باعث می‌شود که مردم به تجارت غیرقانونی روی آورند.

زمالدان<sup>۱</sup> و همکاران (۲۰۱۹) مقاله‌ای با عنوان مشکلات فعالیت سازمانی- تاکتیکی گمرکات در مبارزه با قاچاق اقتصادی در حمل‌ونقل را مورد بررسی قرار دادند، این مقاله به بررسی قانونی و سازمانی - تاکتیکی فرایند گمرک و زمینه کشف، پیشگیری، سرکوب، افشا و بررسی و قاچاق اقتصادی در حمل‌ونقل است. قاچاق کالا مشمول مالیات‌های غیرمستقیم و خودروهای خارجی که معمولاً "پرمالیات هستند. این امر نشان‌دهنده تخلف سازمان‌های مجری قانون برای شناسایی، بررسی تخلفات گمرکی سیستم نامناسب آماری است.

### قاچاق کالا از نظر فقهی و حقوقی

قاچاق کالا حکم تکلیفی و وضعی دارد. آیات و روایات در این زمینه وارد نشده، و اثری از سخن بزرگان با واژه قاچاق دیده نشده است ولی می‌توان با توجه به اصول فقهی و ثانویه آن را مورد بررسی قرارداد. هرگاه انجام کاری یا استفاده از وسیله‌ای مورد شک و تردید قرار گرفت، انجام آن کار حلال و جایز است. (روحانی، ۱۴۱۴ ق.). فتوا و حکم بر عهده مرجع تقلید و رهبر انقلاب است. در جامعه اسلامی انطباق مسائل اقتصادی و فقهی از اهمیت زیادی برخوردار است.

در مورد مسئله قاچاق کالا در حقوق ایران می‌توان گفت: برای رشد اقتصاد کشور، متنوع کردن آن و چند محصولی، افزایش درآمد دولت، محیا کردن زمینه برای اهداف ملی و استراتژیک، رشد موازنه تجاری و افزایش ذخایر ارزی و دستیابی به هدف‌هایی مانند: رشد اقتصادی، کاهش نرخ بیکاری، کاهش نرخ تورم و تعدیل تراز پرداخت‌ها، موافق به کار بستن سیاست‌های تجاری انقباضی، چون: وضع تعرفه و افزایش مأخذ حقوق ورودی، ایجاد محدودیت در واردات کالا و به کار بستن ابزارهای غیر تعرفه‌ای، مانند: به‌کارگیری

<sup>1</sup> Zhamaladen

قوانین و مقررات محدودکننده واردات است و در این راستا، گاه، خروج از چارچوب تعیین‌شده را جرم انگاری و با مجازات، پاسخ می‌دهد. درحالی که با افزایش مانع‌هایی که در تجارت حاکم است مانند: افزایش اخذ تعرفه کالاهای وارداتی، افزایش هزینه‌های وارداتی را به دنبال دارد و این عامل باعث افزایش انگیزه برای تجارت غیرقانونی و قاچاق با اخذ سود کلان و پاسخ به نیازهای داخلی می‌شود. (پور قهرمانی، ۱۴۰۱).

سه نوع از جرائم اقتصادی را می‌توان باطل دانست که عبارت‌اند از:

- هرگونه تصرف مالی بدون مجوز ولی امر خواه توسط حاکمیت طاغوت و خواه به‌وسیله زمامداران دولتی و مردم، باطل است.
- عدم پرداخت آنچه ولی امر تعیین نموده، باطل و حرام است.
- هرگونه تحصیل مال از بیت‌المال باخیانت در امانت است. از مجموع پاسخ‌های مراجع معظم تقلید و فقهای معاصر به استفتائات انجام‌شده در این خصوص، می‌توان استفاده کرد که قائلین به حرمت قاچاق، به دو دلیل عمده تمسک می‌کنند. یکی قاعده‌ی ملازمه‌ی جرم و گناه در حکومت اسلامی و دیگری، قاعده‌ی وجوب حفظ نظام و حرمت اختلال نظام (مقدادی و میرزاده اهری، ۱۳۹۷).

امام خمینی، در این فرمودند: «حفظ نظام از واجبات بسیار مؤکد بوده و ایجاد اختلال در امور مسلمانان از امور مورد غضب است». ازاین‌رو، با توجه به مضرات که پدیده‌ی قاچاق برای اقتصاد جامعه به دنبال دارد و موجب اختلال جدی و مصمم در آن می‌شود، محکوم به حرمت است. قاچاق کالا که در حقیقت ورود غیرقانونی آن از مرزها است، خلاف دستور شرع است و باید از آن به شدت پرهیز کرد؛ مخصوصاً هنگامی که موجب ضرر و زیان جامعه شود و به اقتصاد کشور اسلامی لطمه وارد کند.

آقای مکارم شیرازی نیز معتقد است قاچاق کالا (یعنی ورود غیرقانونی آن از مرزها) برخلاف دستور شرع است، و باید از آن به شدت پرهیز کرد. مخصوصاً هنگامی که موجب ضرر و زیان جامعه می‌شود، و به اقتصاد کشور اسلامی لطمه وارد می‌کند، و کمک کردن به قاچاقچیان در امر قاچاق جایز نیست. و گرفتن رشوه در این زمینه گناه مضاعف دارد، و بر همگان لازم است امر به معروف و نهی از منکر را فراموش نکنند. شفقنا (پایگاه بین‌المللی همکاری‌های خبری شیعه).

### سیاست جنایی در قاچاق:

با توجه به قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز که در تاریخ ۱۳۹۲/۱۰/۳ به تصویب مجلس شورای اسلامی رسیده است تاکنون سیاست‌گذاران جنایی نتوانسته‌اند با این حجم وسیع قاچاق در کشور مبارزه کنند. ماده ۱ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز بیان می‌کند که «هر فعل یا ترک فعلی است که موجب تشریفات قانونی مربوط به ورود و خروج کالا و ارز می‌گردد» باید «بر اساس این قانون یا سایر قوانین قاچاق محسوب و برای آن مجازات تعیین‌شده باشد». (بهره‌مند، ۱۳۹۶).

حقوقدانان و قانون‌گذاران قاچاق کالا را به ۴ قسمت تقسیم‌بندی نمودند:

- کالاهای مجاز: کالایی است که صدور و ورود آن حتماً " باید با تشریفات قانونی همراه باشد و نیاز به کسب مجوز ندارد.

- کالاهای مجاز مشروط: کالایی که ورود و خروج آن علاوه بر انجام تشریفات گمرکی، بر اساس قانون مجوز از مرجع ذی ربط نیاز دارد.

- کالاهای ممنوع: کالایی که صدور و ورود آن به واسطه قانون ممنوع است.

- کالاهای رایانه‌ای: کالاهای اساسی، دارو، نهاده‌های کشاورزی، حامل‌های انرژی برخی از کالاهای رایانه‌ای است. فهرست کالاهای یارانه‌ای با پیشنهاد وزارتخانه‌های امور اقتصاد و دارایی و صنعت، معدن و تجارت تهیه شده و به تصویب هیات وزیران خواهد رسید. در این مورد بر اساس بند ۱ ماده ۱ قاچاق کالا و ارز، تبصره ۴ ماده ۲۲ (فصل چهارم مبارزه با قاچاق کالا و ارز) که ممکن است ورود و خروج بعضی از کالاها مقطعی باشد و به موجب برخی از بخش‌نامه‌های دولتی، گمرک یا وزارت صنعت، معدن و تجارت بعضی از کالاها ممنوع اعلام گردد، از شمول حاکم بر کالاهای ممنوع خارج هستند و تنها کالاهایی ممنوع هستند که قانون آن کالا را ممنوع اعلام کرده باشد. این فقط برای مواردی است که مجازات را تشدید کند.

### عوامل مؤثر بر قاچاق کالا در ایران:

- یکی از مهم‌ترین عامل قاچاق کالا در شهرهای مرزی کشور ایران است، که مردم بیشتر بر اثر فقر، بیکاری، عدم شرایط اقتصادی مجبور به قاچاق کالا از طریق شغل‌های کاذب مثل کول بری، چتربازان و... می‌شوند.

فقر و بیکاری علاوه بر مضرات اجتماعی می‌تواند زمینه‌ساز برای مفاسد اجتماعی نیز باشد. در استان‌های مرزی کشورمان علاوه بر محرومیت اقتصادی و فرهنگی موجود آب‌وهوا، نوع خاک، عدم سرمایه زمینه را برای اشتغال آن‌ها فراهم نمی‌کند.

- بر اساس مقررات واردات و صادرات، معمولاً واردات کالا و ترخیص برخی از کالاهای وارداتی که باید از طریق سازمان‌ها مجوز برای آن صادر شود (صید ماهی در شیلات) روند طولانی داشته و همین امر باعث قاچاق کالا می‌شود.

- مطلوبیت کالاهای خارجی یکی از عوامل اصلی تقاضا برای این محصولات در بازار داخلی است. معمولاً قاچاقچیان با شناسایی سلیقه و تقاضای مصرف‌کنندگان داخلی و میزان تقاضا باهدف کسب بیشتر محصولات را غیرقانونی وارد بازار می‌کنند. علاوه بر آن زیبایی و نوآوری، در طراحی و رنگ محصولات کیفیت و مطلوب بودن آن در خرید محصولات تأثیرگذار است. مصرف‌کنندگان وقتی محصولات را با شرایط دسترسی و قیمت تقریباً یکسان در بازار مشاهده می‌کنند ترجیح می‌دهند اجناس خارجی را خریداری کنند و همین عامل ضربه به تولیدات داخلی می‌شود.

- تعرفه‌های غیرمنطقی برای واردات و صادرات کالاها، که باعث افزایش قیمت برای مصرف‌کنندگان است. تولیدکنندگان معتقدند که وضع تعرفه‌ها از طرف دولت افزایش نیافته است و همین عامل باعث افزایش کالاهای وارداتی، کاهش مصرف تولیدات داخلی و افزایش ناکارآمدی آن‌هاست.

### مبانی و اهداف سیاست جنایی قاچاق کالا و ارز

مهم‌ترین اهداف سیاست جنایی در قاچاق کالا و ارز تعیین قوانین و مقررات به منظور اصلاح روش و تبیین مبانی سیاست جنایی این پدیده است. با توجه به تشریفات رهبر معظم انقلاب اسلامی در مورد قاچاق کالا و ارز و فرمان هشت ماده‌ای پیرامون مبارزه با فساد خطاب به سه قوه، سیاست کلی در اقتصاد مقاومتی، اشتغال، تولید ملی، امنیت ملی و برنامه ششم توسعه اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی کشور، قانون برنامه پنج‌ساله و ششم توسعه اصول و مبانی حوزه پیشگیری و مبارزه با قاچاق کالا و ارز را ترسیم کرده‌اند. (مژده‌ی، ۱۳۹۹).



## اهداف:

۱- حمایت از درآمدهای دولت که در آن با قاچاق کالا، سیاست و تراز بازرگانی کشور به خطر می افتد چراکه تراز بازرگانی کشور بر اساس سپرده های ارزی، درآمدهای ارزی سالانه، نیازهای وارداتی کشور است. فراهم کردن فرصت های شغلی که می تواند بستر مناسب را برای برنامه ریزان و سیاست گذران اقتصادی باز کند و راه های تجارت را برای سرمایه گذاری منابع خارجی فراهم نماید. ایجاد فرصت برای کارآفرینان و سرمایه گذاران اقتصادی تا بتوانند با بهره وری ها، مزیت ها، رشد و تعالی اقتصاد کشور را توسعه دهند. همچنین تأمین درآمدهای عمومی دولت که با قاچاق کالا محروم شدن خزانه دولتی و عمومی از حقوق گمرکی و سود (از حقوق گمرکی، سود بازرگانی و مالیات ها که به صندوق دولت واریز می گردید)، رکود و ساکن ماندن صنایع در کشور است. دولت با کسری بودجه مواجه می شود، پس سرمایه گذاری ها و فعالیت عمرانی را کم می ماند و هزینه های که باید صرف تولیدات داخلی و اشتغال شود نصیب قاچاقچیان کالا می گردد. در این زمینه می توان به ماده ۲۹ امور گمرکی<sup>۱</sup>، قانون مقررات و واردات ۱۳۷۲ ماده ۱ و ۲ .... را پشتیبانی کرد.

۲- حمایت از تولیدات داخلی: همان طور که گفتیم قاچاق کالا بر اقتصاد کشور و تولیدات داخلی اثر مخربی دارد. باعث افزایش بیکاری و عدم اشتغال برای افراد جامعه و کاهش تولیدات داخلی می شود چراکه قاچاقچیان کالاهای خارجی را با قیمت پایین تر و بدون تعرفه های قانونی و گمرک وارد کشور می کنند و سود قابل توجهی هم به جیب می زنند. قاچاق کالا سبب می شود که تولیدات داخلی با زیان دهی بالا، ورشکستگی و تعطیلی واحد تولیدی و بیکاری افراد شاغل در آن شود. در این زمینه دولت معافیت های گمرکی را با تبصره ۳۹ قانون امور گمرکی<sup>۳</sup> و ماده ۳۸۴ آن پشتیبانی کرد.

۳- حمایت از اصول اخلاقی: ورود و خروج کالاهایی را که با اهداف و ارزش های اسلامی و ملی ایران مغایرت داشته باشد. ممنوع و برای آن مجازات سنگین تری در نظر گرفته است. مانند نقل و انتقال ماهواره، کالاهایی که به حرمت شرعی کشورمان آسیب بزند (مشروبات الکلی)، فیلم، عکس، نوار، صدای ضبط شده که به فرهنگ و اصول اعتقادی کشور ضربه وارد کند. در این زمینه به ماده ۵۶۱ قانون مجازات اسلامی در خصوص قاچاق میراث فرهنگی، ماده ۴۰ قانون امور گمرکی و ماده ۱ قانون نحوه رسیدگی به فروشندگان لباس های غیر عرف جامعه.

<sup>۱</sup> ماده ۲۹ قانون امور گمرکی که دارای ۱۱ بند هست و اعمال (مانع از تحقق حقوق و عوارض گمرکی) در بردارد.

<sup>۲</sup> قانون مقررات صادرات و واردات مصوب سال ۱۳۷۲ که در ماده ۱ این قانون چنین مقرر گردیده است: مقررات صادرات و واردات کالا و انجام خدمات مربوط، نسبت به کلیه صادرکنندگان، واردکنندگان و نیز آن هایی که شمول قانون بر آنان مستلزم ذکر نام است، به موجب این قانون تعیین، و کلیه قوانین مغایر با آن، لغو می گردد.

<sup>۳</sup> مواد اولیه و قطعات مربوط به ماشین آلات صنعتی و کشاورزی و دستگاه های الکتریکی و الکترونیکی و وسایل حمل که در داخل کشور تولید نمی شود و توسط کارخانه های تولیدی از خارج کشور وارد می گردد (به استثنای قطعات منفصل وارداتی ماشین آلات راه سازی) ذیل تعرفه اجزا و قطعات مربوط به همان دستگاه طبقه بندی می شود.

<sup>۴</sup> هرگاه کالای مورد معافیت بدون پرداخت حقوق گمرکی و سود بازرگانی و عوارض به دیگری انتقال داده شود و انتقال گیرنده قبل از اخذ مدارک مربوط به حقوق گمرکی و سود بازرگانی و عوارض آن را تصرف کند آن کالا قاچاق محسوب و انتقال دهنده و انتقال گیرنده باید جریمه متعلق را متضامناً پرداخت کنند.

<sup>۵</sup> هرگونه اقدام به خارج کردن اموال تاریخی- فرهنگی از کشور هرچند به خارج کردن آن نینجامد قاچاق محسوب و مرتکب علاوه بر استرداد اموال به حبس از یک تا سه سال و پرداخت جریمه معادل دو برابر قیمت اموال موضوع قاچاق محکوم می گردد.

<sup>۶</sup> درصورتی که فهرست کل بار (مانیفست) و اظهارنامه اجمالی به جهات موجهی اصلاح شده باشد. درصورتی که مورد قبول خواهد بود که تسلیم کننده هریک از بخش های اصلاح شده را با ذکر موارد اصلاح امضا کرده باشد.

<sup>۷</sup> کسانی که عالماً "لباس ها و نشانه هایی که علامت مشخصه گروه های ضد اسلام یا انقلاب است تولید کنند و یا بفروشند و یا درملأعام و انظار عمومی از آن ها استفاده کنند مجرم شناخته می شوند البسه و اشیاء مذکور در حکم قاچاق محسوب می شود.



۴- حمایت از بهداشت عمومی جامعه: بهداشت و سلامت مردم از مهم‌ترین مسائلی است که تمام جوامع برای آن ارزش قائل می‌شوند. در قاچاق کالا، کالاهای تقلبی و غیراستاندارد باقیمت پایین ازجمله مواد آرایشی و بهداشتی، مواد خوراکی، مواد دارویی که با سلامت افراد رابطه تنگاتنگ دارد. در این زمینه ماده ۳ قانون تبصره ۱<sup>۱</sup>، ماده ۱۴، ماده ۸ تبصره ۱<sup>۲</sup> و .... پشتیبانی کرد.

۵- حمایت از امنیت عمومی جامعه: امنیت فردی و اجتماعی یکی از اهداف مهم دولت است که بر آرامش و امنیت مردم تأثیر بسزایی دارد. قاچاق اسلحه و انواع سلاح، مواد منفجره، مواد مخدر، فیلم‌برداری‌های هوایی، و .... می‌تواند افراد جامعه را نگران کند. در این زمینه ماده ۴۰<sup>۳</sup> قانون امورگمرکی، قانون تشدید مجازات قاچاق اسلحه و مهمات و قاچاقچیان مسلح مصوب ۱۳۵۰/۱۱/۶ و اصلاحات بعدی آن که در ماده ۱ و ۲ و ... را پشتیبانی کرد.

۶- حمایت از انحصار دولت: خریدوفروش کالاهایی که فقط منحصر به دولت است و بدون داشتن نمایندگی قانونی ورود و خروج کالا قاچاق محسوب می‌شود. مانند شیلات، دخانیات. درزمینه ی شیلات به‌موجب تبصره‌ی ۵ ماده ۴<sup>۴</sup>واحدی قانون مربوط به اساسنامه‌ی شرکت شیلات و صید ماهیان غضروفی مصوب ۱۳۳۹/۲/۱۱، ماده‌ی ۲<sup>۵</sup> لایحه‌ی قانونی صید غیرمجاز از دریای خزر و خلیج فارس مصوب ۱۳۵۸/۵/۱۵ و .... درزمینه ی دخانیات ماده ۲۶<sup>۶</sup> قانون دخانیات، پس از اصلاحاتی که در تاریخ‌های ۱۳۵۳/۱۲/۲۹ و ۱۳۷۳/۱۱/۹ در ماده‌ی ۱ قانون مجازات مرتکبین قاچاق به عمل آمد، نوعی قاچاق تحت عنوان قاچاق کالای انحصاری پیش‌بینی گردید. (میر احمدیان، ۱۳۸۸).

## نتیجه‌گیری

گسترش قاچاق کالا در حوزه‌های امنیت، اقتصاد، سیاست و فرهنگ اثرات مخرب را داشته است. یکی از مهم‌ترین وظایف قوای سه‌گانه مبارزه با این مسئله است. یکی از مهم‌ترین عوامل عدم موفقیت ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز را می‌توان کاغذبازی‌های اداری برای ورود و خروج کالا، بالا بودن نظام تعرفه‌های برای کالا، ناهماهنگی بین سازمان‌های مرتبط و عدم توجه به معیشت و رفاه مرزنشینان کشوری باشد که عمده مشکلات از ضعف بر ساختار نظام اقتصادی واداری کشور است. همان‌طور که گفته شد رغبت مردم برای استفاده از کالاهای قاچاق به علت ضعف‌های مدیریتی بیشتر است و همین عامل باعث می‌شود که سیاست جنایی نتواند پیشرفت خود را نشان دهد.

برای ساختار و اصلاح جامعه تنها وضع قانون و تصویب آن برای مبارزه با قاچاق کالا و ارز مهم نیست بلکه باید فرهنگ، اراده ملی سران سه‌گانه قوه و تصمیم ملی محکمی گرفته شود تا جامعه رو به اصلاح حرکت کند و اوضاع اقتصاد سروسامان بگیرد.

<sup>۱</sup> واردات و صادرات و خریدوفروش دارو بدون اخذ کجوز از وزارت بهداشت، درمان و آموزش پزشکی جرم محسوب شده و مرتکب مقرر در ماده ۳ محکوم و داروهای مکشوفه به نفع دولت ضبط خواهد شد.

<sup>۲</sup> در ورود این کالاها، رعایت قوانین و مقررات بهداشتی و قرنطینه‌ای الزامی است.

<sup>۳</sup> در صوتی که فهرست کل بار (مانیفست) و اظهارنامه اجمالی به جهات موّجه‌ی اصلاح‌شده باشد. در صورتی که موردقبول خواهد بود که تسلیم‌کننده هریک از بخش‌های اصلاح‌شده را با ذکر موارد اصلاح امضا کرده باشد.

<sup>۴</sup> تبصره ۵- صید ماهی غضروفی (استورژن) و خاویار در انحصار دولت هست فروش و صدور آن بدون اجازه دولت قاچاق محسوب و مرتکبین طبق قانون مجازات مرتکبین قاچاق قابل تعقیب خواهند بود.

<sup>۵</sup> صید خاویاری (تاس ماهیان) تهیه خاویار همچنین عرضه، فروش، حمل، نگهداری و صدور آن‌ها بدون اجازه شرکت سهامی شیلات ایران ممنوع، و مرتکبین طبق قانون مجازات مرتکبین قاچاق قابل تعقیب و مجازات خواهند بود و کسانی که خاویار را به طریق مذکور تحصیل و بدون اجازه شرکت سهامی شیلات ایران ....

<sup>۶</sup> خریدوفروش و نگهداری اجناس دخانیه و ادوات و اشیایی که به‌موجب قانون انحصار دخانیات مصوب ۲۶ اسفند ۱۳۱۰ و قانون اصلاح ۳

و ۴ آن مصوب ۱۹ آبان ۱۳۱۱ خریدوفروش و تملک آن‌ها انحصار به دولت یافته قاچاق محسوب و مرتکب به مجازات مقرر برای مرتکبین قاچاق اموال موضوع عایدات دولت محکوم می‌گردد.

با این وصف، به استناد ماده ۵۷ قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز که یک جرم اقتصادی محسوب می‌شود، می‌تواند بر تمام جوانب جامعه تأثیر داشته باشد. دولت باید راهکاری مناسب مانند اشتغال با رقابتی شدن در زمینه ی اقتصاد را بر قاچاق کالا ببندد. سیاست جنایی در این حوزه نتوانسته است خود را به‌خوبی نمایش دهد. لذا با همکاری سازمان گمرک ایران، امور مالیاتی، صنعت، معدن و تجارت، تعزیرات حکومتی و ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز می‌توان اصلاحات چشمگیری را ایجاد نمود.

### پیشنهاده‌ها

- دستگاه‌های مربوط به قاچاق کالا و ارز را به‌خوبی و دقیق شناسایی نموده، بر اساس نیاز و توانمندی‌هایشان، منابع لازم را تخصیص داده و نظارت کامل و منظم بر آنان داشته باشند.
- با همکاری حقوقدانان متخصص و قضات اشکالات قانونی، رفع خلاءها، حل تعارضات قوانین را بررسی و سریعاً برطرف نمایند.
- یکی از عواملی که می‌تواند بر قاچاق کالا و ارز تأثیر مثبت داشته باشد، کاهش نرخ تورم، تصویب آیین‌نامه‌هایی برای انضباط مالی و اقتصادی در کشور، کاهش محدودیت‌های قانونی و تجاری است که از گسترش آن جلوگیری می‌کند.
- ایجاد راهکارها، قوانین مدون و برنامه‌های مناسب برای امنیت مرزها و نظارت بر مأموران امنیتی تا از روش‌ها، نگرش‌های سلیقه‌ای در قاچاق کالا پیشگیری کند.

### منابع:

- ابراهیمی، شهرام، ۱۳۹۵، پیشگیری در قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲: چرایی، چیستی و چگونگی، فصلنامه تحقیقات حقوقی، شماره ۷۸، ص. ۱۵۲-۱۳۲.
- بیابانی، غلامحسین، ۱۳۹۰، قاچاق کالا، ابعاد آشکار و پنهان، کارآگاه، سال چهارم، شماره ۱۵، ص. ۱۵۷-۱۲۷.
- بهره‌مند، حمید، ۱۳۹۶، آسیب‌شناسی قوانین مربوط به جرائم اقتصادی در نظام حقوقی ایران، تهران، انتشارات مرکز مطبوعات و نشر قوه قضاییه، ص. ۱۴۷.
- پور قهرمانی، بابک و علیرضا سامع، سونیا، ۱۴۰۱، مبانی فقهی و حقوقی جرم انگاری کالا و ارز در ایران، آموزه‌های فقه و حقوق جزا، شماره ۲، پیاپی، ۲، ص. ۴۰-۲۱.
- حسینی روحانی، صادق، ۱۴۱۴ق.، مسائل محتوایی، دارالکتاب، قم، ص. ۱۹۳.
- رضا قلی زاده، مهدیه و حیدر زاده، سحر، ۱۳۹۹، قاچاق کالا و اشتغال در ایران، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی (رشد و توسعه پایدار)، سال بیستم، شماره ۲، ص. ۱۷۶-۱۴۵.
- شمعی، محمد، ۱۳۹۱، درآمدی بر جرم انگاری و جرم‌زدایی، تهران، جنگل، ص. ۲۸۹-۲۷۴.
- صالحی، رضا، ۱۴۰۰، تحلیل جرائم قاچاق کالا و ارز، تهران، نشر مهر کالت، ص. ۱۱.
- فرجی راد، خدر، صمد زاده، حسن، تقی پور، حمیدرضا و کوهی، نادر، ۱۳۹۷، شناسایی و تحلیل بسترهای نهادی قاچاق کالا، پژوهشنامه نظم و امنیت انتظامی، ۱۱(۱) (پیاپی، ۴۱)، ص. ۱۰۱-۱۲۸.

<https://sid.ir/paper/390458/fa>

- فرجی ها، محمد، ۱۳۸۲، جنبه‌هایی از تأثیر یافته‌های جرم‌شناسی بر سیاست جنایی، نشریه مدرس علوم انسانی، شماره ۱، ص. ۹۲.
- قاسمی، راضیه و نصر، امین، ۱۴۰۰، آسیب‌شناسی سیاست جنایی ایران در قبال قاچاق کالا و ارز با تأکید بر قانون مبارزه با قاچاق کالا و ارز مصوب ۱۳۹۲، فصلنامه علمی حقوق و مطالعات نوین، شماره ۲، ص. ۲۰-۱.

- گودرزی بروجردی، محمدرضا، ۱۳۸۵، سیاست جنایی قضایی: معاونت حقوقی و توسعه قضایی قوه قضائیه (مرکز مطالعات توسعه قضایی)، تهران، سلسبیل، ص. ۲۶.
- لازرژ، کریستین، ۱۳۸۲، درآمدی بر سیاست جنایی، ترجمه علی حسین نجفی ابرندآبادی، تهران، نشر میزان، ص. ۳۹.
- مارتی، میری دلماس، ۱۳۸۱، نظام های بزرگ سیاست جنایی، ترجمه نجفی ابرند آبادی، علی حسین، میزان، ج. ۱.
- مؤدهی، ابوالفضل و میلانی، علیرضا، ۱۳۹۹، سیاست حاکم بر نهاد متولی پیشگیری و مبارزه با قاچاق کالا و ارز در حقوق ایران، فصلنامه علمی دیدگاه های حقوق قضایی، شماره ۹۹، ص. ۲۱۴-۱۹۹.
- مسگرانی طریقه، محمد، ۱۳۹۷، جرائم شهری و لزوم سیاست گذاری پیشگیرانه، نشریه حقوقی و قضایی دادگستری، شماره ۳۳، ص. ۷۴.
- مقدادی، محمدمهدی و میرزاده اهری، ۱۳۹۸، قاعدهی حرج در حوزهی قاچاق کالا و ارز، مجلهی فقه حکومتی، سال چهارم، شماره ۷، ص. ۸۳-۱۰۷.
- میراحمدیان، روح الله، ۱۳۸۸، سیاست جنایی در مبارزه با قاچاق کالا ( اهداف جرم انگاری قوانین مبارزه با قاچاق کالا ) ، اقتصاد پنهان، ستاد مبارزه با قاچاق کالا و ارز، ص. ۲۲-۱۶.

- <http://www.imam-Komeini.ir>
- <https://fa.shafaqna.com/>.
- Zhamaladen, Ibragimov, Kapsalyamov, Kairat & Kapsalyamova, Saule. (2019). Problems of organization-tactical activity of customs authorities in combating economic smuggling on transport. Procedia Computer Science, 149(19), pp.491-499.
- Retrieved from: [https:// www.scienceirect.com/article/pii/S1877050919301759](https://www.scienceirect.com/article/pii/S1877050919301759).

## Investigating the criminal policy of combating goods smuggling in Iran

Saba Afraz\* Master's student, Department of Criminal Law and Criminology, Shiraz University, Shiraz, Iran.

### Abstract:

If the import and export of a product is prohibited by law or if it is done without observing the legal conditions of buying and selling, that product is considered to be contraband. The most obvious smuggling in the country is the smuggling of goods, which causes economic inflation. This smuggling of goods can affect various dimensions of society, economic, political, social and cultural. The Law on Combating Smuggling of Goods was approved on 10/03/1392 with the latest amendments until 11/10/1400.

The purpose of this research is to examine the criminal policy of goods smuggling in Iran, which criminal policy aims to combat this phenomenon with the government's support, preventive measures and the participation of civil society. The method of collecting information and data is descriptive and documentary, and library method was used to collect the information needed for the compilation and research background, theoretical foundations, definitions and concepts.

Keywords: criminal policy, goods smuggling, Iran